

Лекція № 12

з навчальної дисципліни “Історія війн та військового мистецтва”.

ТЕМА : ” Історія та воєнне мистецтво українського війська до ХХ століття»

НАВЧАЛЬНІ ПИТАННЯ :

- 1. Київська Русь IX – X століття.
- 2. Монголо – татарська навала.
- 3. Війни запорізьких козаків

НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА:

- 1. Історія 1. Історія війн та військового мистецтва: Посіб. – Х.: ХУПС, 2020.
- 2. Історія війн та військового мистецтва. З війн стародавнього світу до другої світової війни: Навч. посіб. – Х.: ХУПС, 2010.
- 3. С. Плохій. Брама Європи. Харків 2016 Клуб сімейного дозвілля
- 4. В. Петровський. Історія України. Неупереджений погляд – Х.; ВД „Школа”, 2010.

1. Київська Русь IX – X століття.

Структура війська періоду Київської Русі

Князь

військова "дружина"

Старша

(діти бояр, бояри)

Молодша

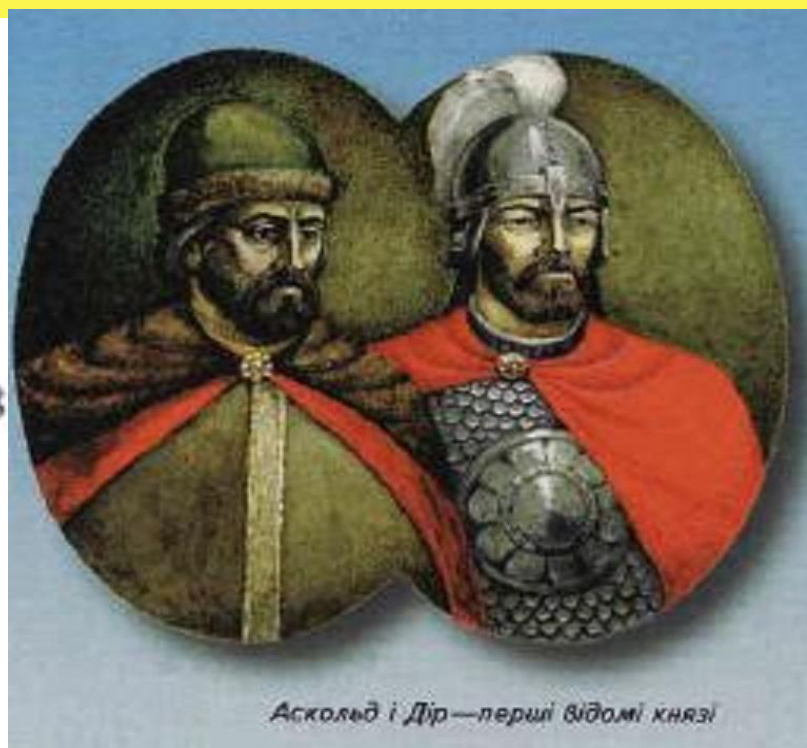
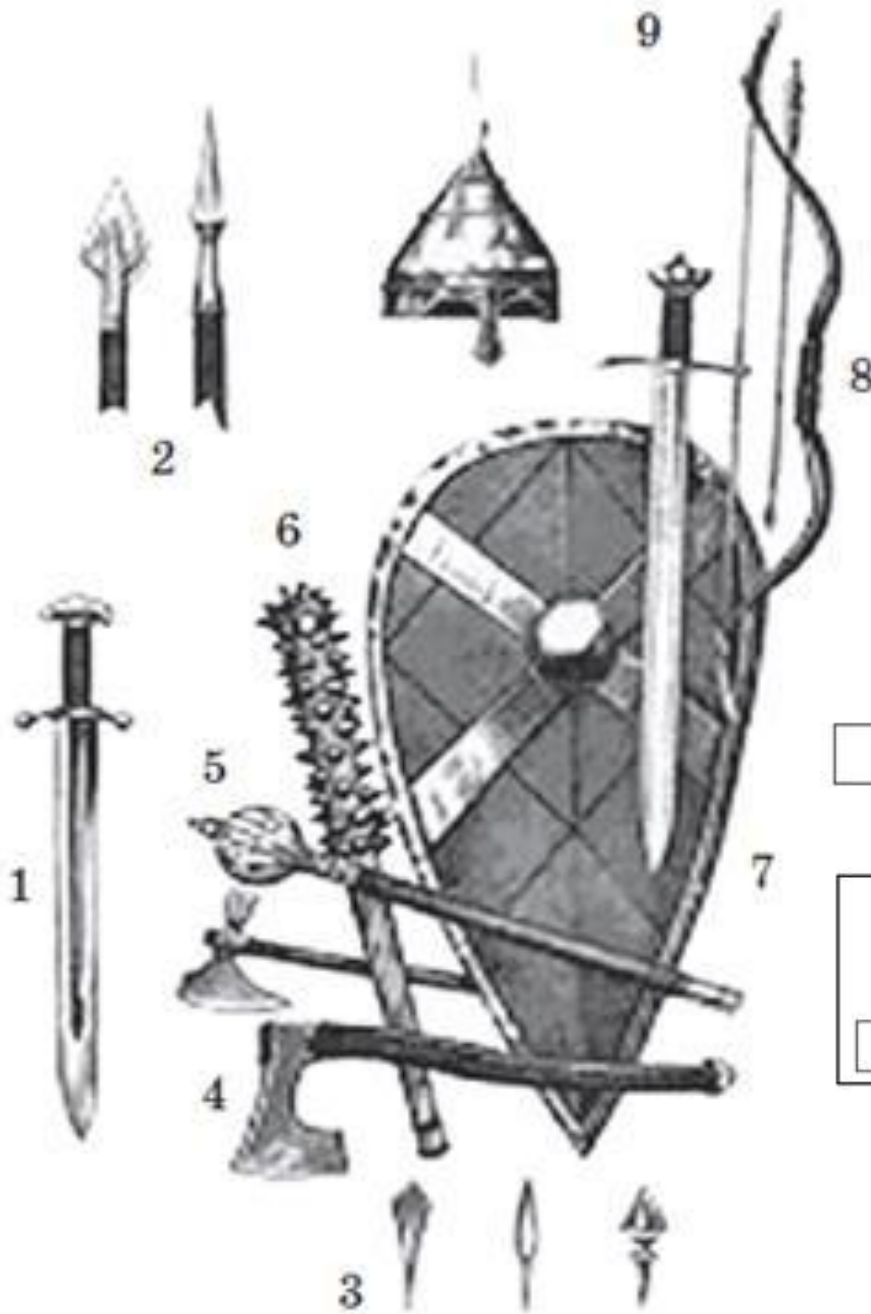
(особиста охорона
князя)

"Вої"

(ополчення)

Аскольд і Дір — перші відомі князі

1 – меч; 2 – наконечники металевих списів — сулиць; 3 – наконечники стріл; 4 – бойові сокири; 5 – булава; 6 – палиця; 7 – щит і меч; 8 – бойовий лук; 9 – шолом дружинника

Перші Київські князі династії Києвичів

Державні заходи Олега:

- Об'єднав Північну і Східну Русь
- У **882р.** проголосив Київ матір'ю всіх міст руських і заклав модель централізованої держави
- У **890р.** розбив Хозарський Каганат та звільнив усіх слов'ян від данини кров'ю
- Провів успішні походи на Візантію: у **907р.** Проявивши хитрість приробив колеса до човнів, що посприяло перемозі; прибив щит до воріт Константинополя на знак перемоги; підписав вигідний торговельний договір із Візантією

Мініатюра з Радзівіллівського літопису. «Русско - византийская война 907 года. Олег Вещий ведёт войска к стенам Царьграда»

ПОЛЯНИ	Східнослов'янські племена - предки українців		Кордони Русі наприкінці правління Святослава (972 р.)
	Київська держава наприкінці князювання Олега		Шлях "із варягів у греки"
	Території, приєднані Ігорем і Святославом		Походи київських князів
			Аскольда, Олега, Ігоря
			Святослава

Військові походи князя Ігоря

- Ігор примусив древлян сплачувати данину Києву, підкорив уличів, здійснював рейди на південь Каспійського узбережжя, на Кавказ.
- У 940 році послав воєводу Хельга громити хозарські поселення в Криму.
- У 941 році - похід на Царгород. Греки підпалили кораблі русичів запалювальною сумішшю.
- У 944 році - похід на Візантію. Імператор відкупився. Торговельний договір.
- Хотів зібрати додаткову дань з древлян. Князівський загін древляни розгромили, Ігоря стратили.

КНЯЗЮВАННЯ ІГОРЯ (912 - 945 рр.)

Походи Олега та Ігоря

**941, 944 рр. - походи Ігоря на
Константинополь**

Військові походи князя

Святослава

- Святослав очолив воєнну експедицію на Оку і Волгу, розгромив місцеві племена.
- У 965-966 рр. почав війну з хозарами та переміг їх.
- У 967 році підкорив кавказькі племена.
- У 968 році з 60-тис військом захопив на болгарській території 80 міст.
- 968 рік - оточення печенігами Києва.
- 971 рік - битва під Доростолом.
- 972 рік - більшість воїнів, які поверталися до Києва, загинули у боях з печенігами, як і сам Святослав.

КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА за КНЯЗЮВАННЯ ОЛЬГИ та СВЯТОСЛАВА

Княгиня Ольга і візантійський імператор

Доростольська оборона 971 року — серія битв війська великого князя київського Святослава Ігоровича проти візантійського війська, очолюваного імператором Іоанном I Цимісієм.

Військові сили : Візантія 40-45 тис. Київська Русь до 60 тис. разом із союзниками (уграми та печенігами)

Хід битви : візантійське військо раптово напало на слов'ян, які були розташовані окремими гарнізонами у містах Болгарії. Святослав з дружиною перебував на той час у фортеці Доростол.

Святослав наказав вирити навколо Доростола рів, здійснювати нічні вилазки з метою знищення живої сили візантійців та зриву фортифікаційних робіт. Активною обороною дружинники Святослава наносили великі втрати противнику.

21 червня 971 р. Святослав вивів свою дружину з міста, наказавши заперти ворота фортеці. Він вишукував своє військо “стіною”. Візантійське військо також вийшло з своїх укріплень.

Першим розпочало наступ руське військо. Удар його був настільки потужним, що зім'яв бойовий порядок візантійців. Але їх чисельна перевага дозволила стримати натиск слов'янського війська. Візантійська важка кіннота подвійним охопленням нанесла удар у тил війська русичів. Дружина Святослава зайняла кругову оборону. З великими втратами їй вдалося прорвати кільце оточення і повернутися до фортеці.

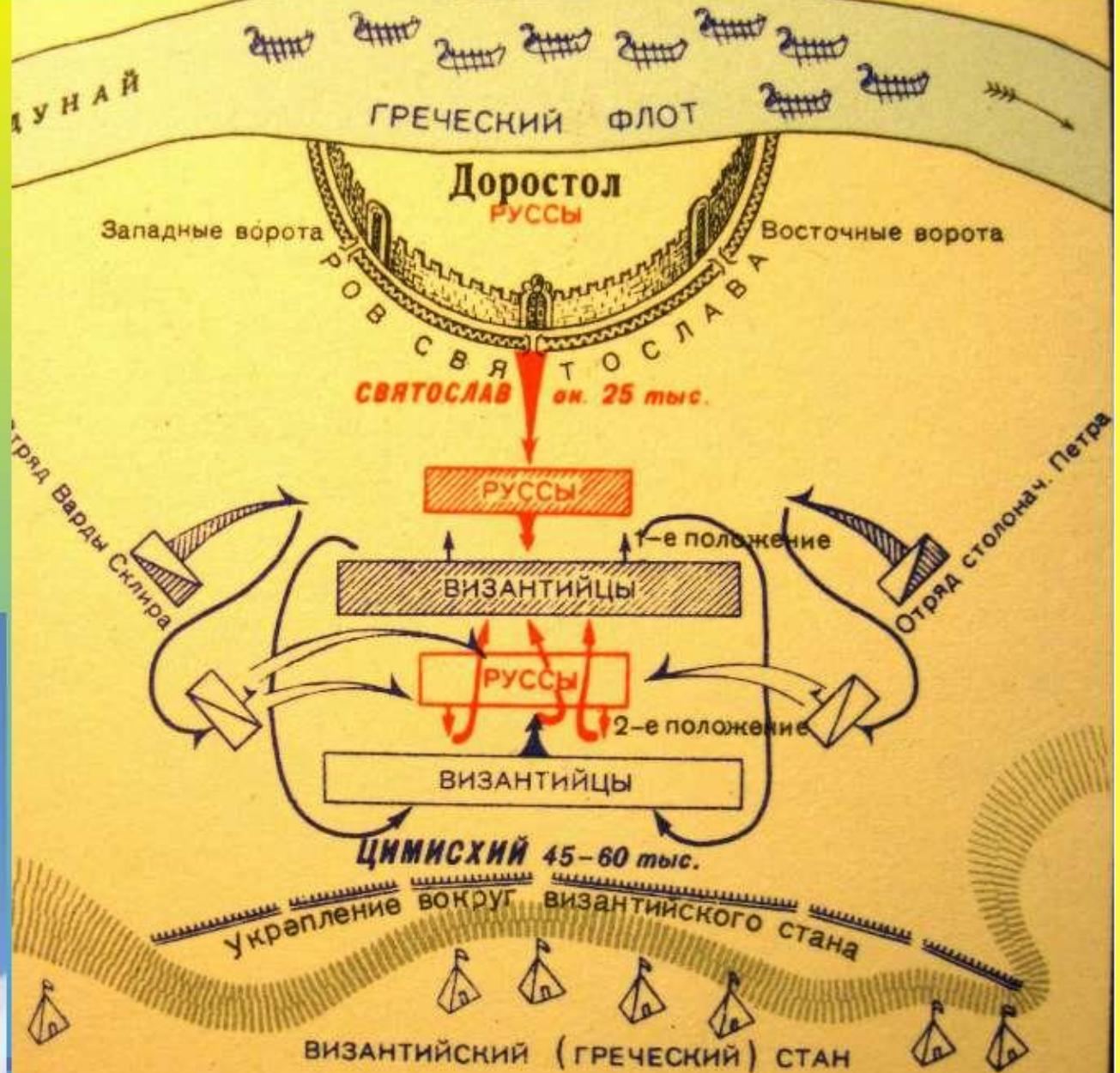
Результат: Святослав був вимушений скласти мирну угоду, в якій зобов'язався вивести своє військо з Болгарії.

Битва при Доростоли (22.07.971 р.)

а) Сражение при Доростоле 22 июля 971 г.

2. Монголо – татарська навала.

Навала монголів

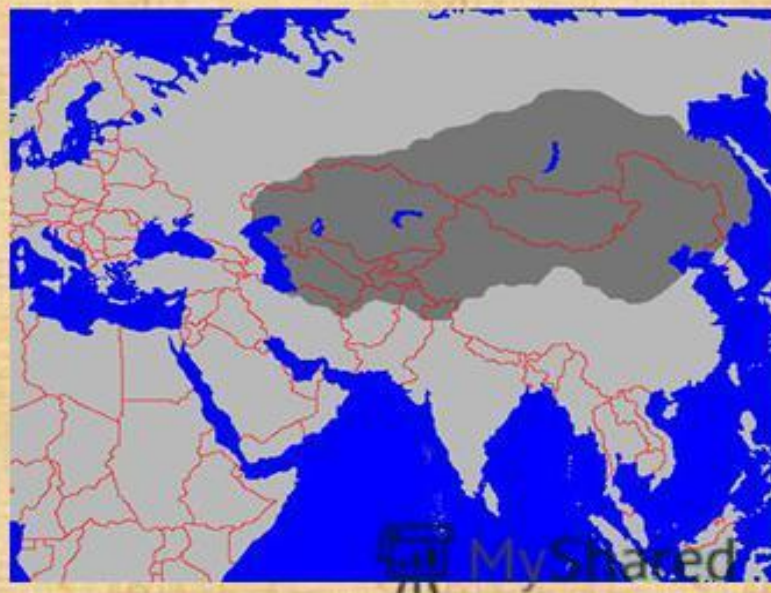
Монгольська навала

- **Склад армій** : кіннота монголів складалася з легкої та важкої і поділялася на підрозділи (десятки та сотні) та з'єднання (тисячі і тьми-10 тис.).
- **Обладунки**: на м'якій матеріал кріпилися сталеві пластини-нагрудники. Застосовувався і повністю шкіряний захист. У коня - металеві налобники і шкіри для захисту крупу.
- **Зброя**: далекобійні луки, мечі, ударні списи.
- **Тактика**: металевий бій, розчленовування бойового порядку на частини, оточення ворога. Досконалі облогові дії.
- **Хронологія події**:
 - 1223 рік - битва на Калці,
 - 1240 рік - захоплення Києва,
 - 1362 рік - битва на Синіх водах.

**Чингізхан
(Темуджин) – хан
монголів у
1206 – 1277 рр.**

**Імперія монголів на
момент смерті Чингізхана**

Битва на Калці

Князі розділились і в ході битви діяли окремо. Несподіваний удар монголів перетворив передовий загін у втікачів, решту загонів були оточені і здались. Невдовзі монголи перебили всіх руських воїнів.

Боротьба за Київ

- Командував штурмом хан Батий.
- Облога тривала з 5.09 по 19.11. 1240 р.
- 20.11-6.12. 1240 р. – бої у Києві. Після захоплення міста із 50 тис. мешканців в живих залишилось 1 тис. жителів.
- Захист Києва тривав 93 доби.

Бітва на Сініх Водах (Синьоводська бітва; 24 вересня — 25 грудня 1362) — битва між литовсько-руським військом Великого князя Литовського Ольгерда Гедиміновича та військами монголо-татарських правителів Поділля,

Військові сили :

Велике князівство Литовське : близько 20-25 тис. чол.

Золота Орда: від 10 до 20 тис.чол.

Значення Синьоводської перемоги: українські землі були звільнені від 122-річного золотоординського іга. Київське, Подільське та Чернігово-Сіверське князівства увійшли до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського (Волинь мала литовського князя ще з 1340 року).

РУСЬКО-ЛИТОВСЬКЕ ВІЙСЬКО

Схема битви під Синіми Водами

3. Війни запорізьких козаків.

Судая

Писар

Осавул

Обозний

1

Гетьман

**Перначний, Бунчужний,
Хорунжий, Булавничний**

Тлумач

Шарфари

Кантаржія

Довбиш

2

Пушкар

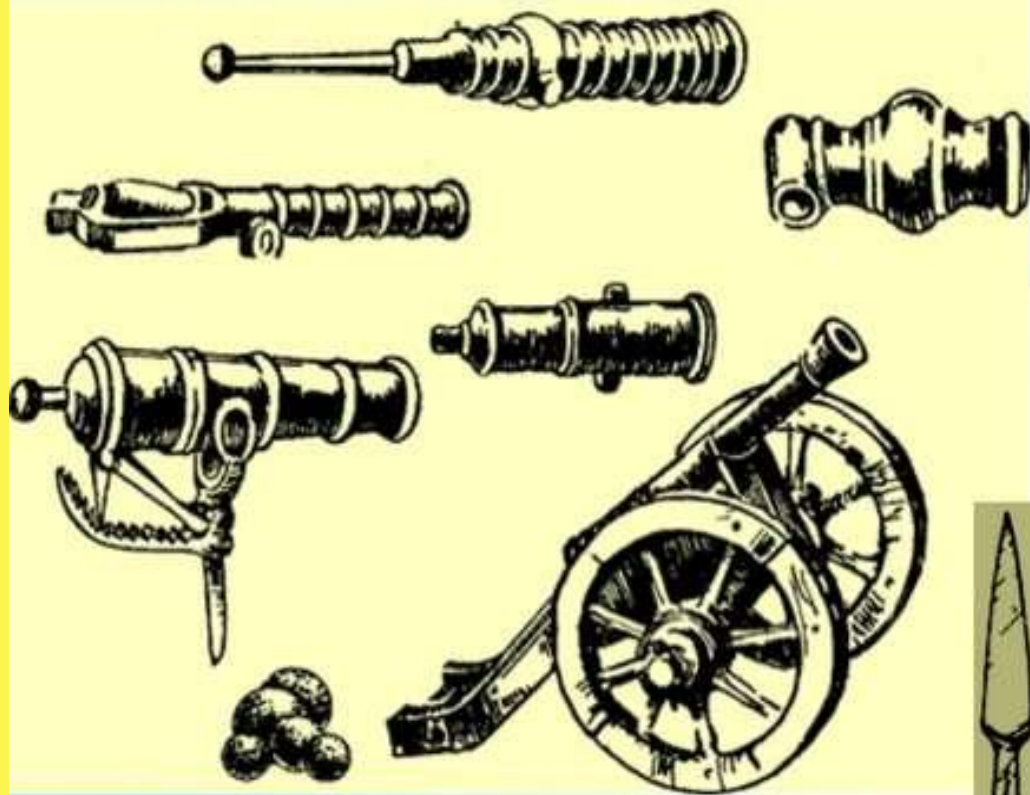
3

**Куринний
отаман**

**Куринний
хорунжий**

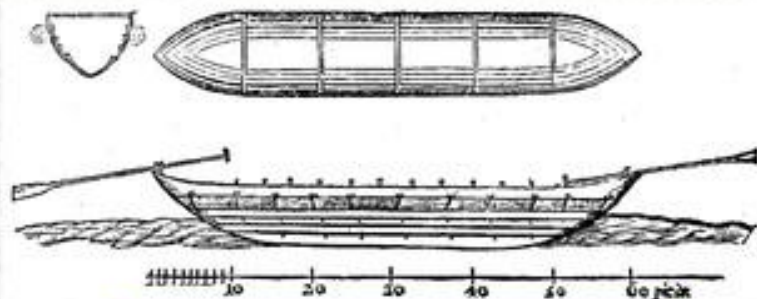
Козацькі гармати, мортири та ядра

Козацька зброя

Військове мистецтво козаків

Козацький флот

Довжина — 15,5 — 21,5 м, ширина
й висота бортів — до 4 м.

Ілюстрація «чайки» запорозьких козаків з
книжки Гійома де Боплана 1660 р.

«Чайка» — безпалубний
плоскодонний човен запорізьких
козаків у вигляді величезної
видовбаної колоди (з верби або
липи), по бортах обшитої
дошками

Напад козаків на турецьку галеру. На човні
могли розміститися 50 — 70 озброєних козаків та
2 — 6 фальконетів (гармати калібром 30 мм),
порох, свинець, ядра, харчові продукти

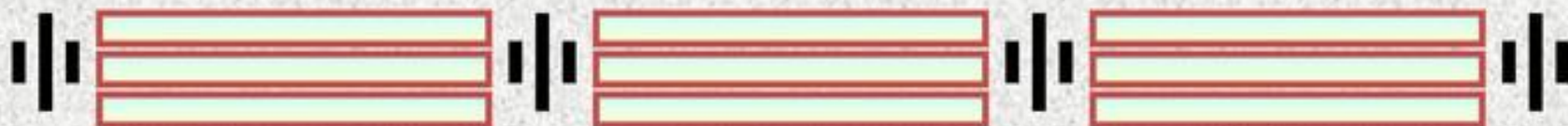
Військове мистецтво козаків

Козацька
піхота

основний рід
козацького
війська

ТРЬОХШЕРЕНГОВИЙ БОЙОВИЙ ПОРЯДОК ПІХОТИ

 - ГАРМАТА

Тришаренговий бойовий порядок козацьких мушкетерів у битві під Берестечком. Перша шеренга – стріляє, друга – подає, а третя – заряджає рушниці. Барельєф з абатства Сен-Жермен у Парижі

Військове мистецтво козаків

ОБОРОННИЙ БІЙ КОЗАКІВ «ТРИКУТНИКОМ»

Козацький табір

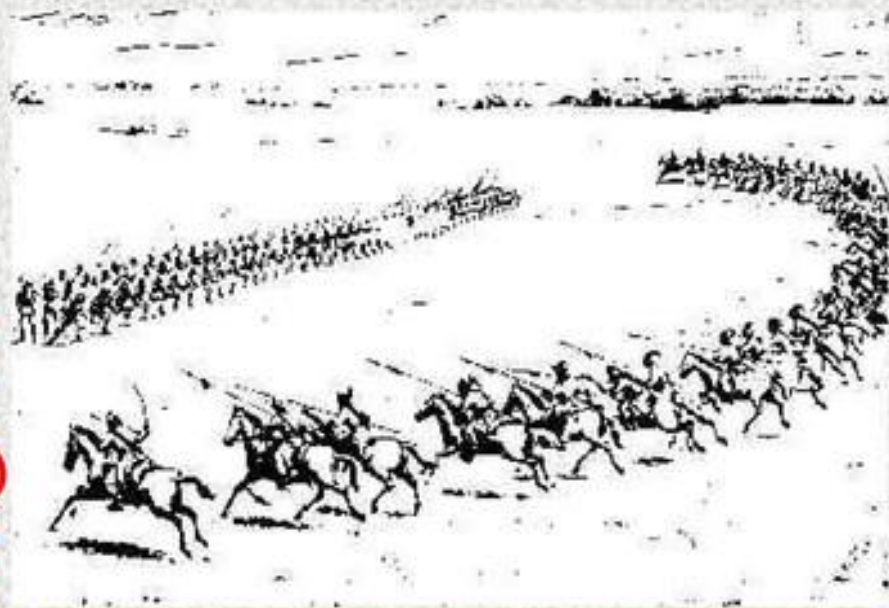
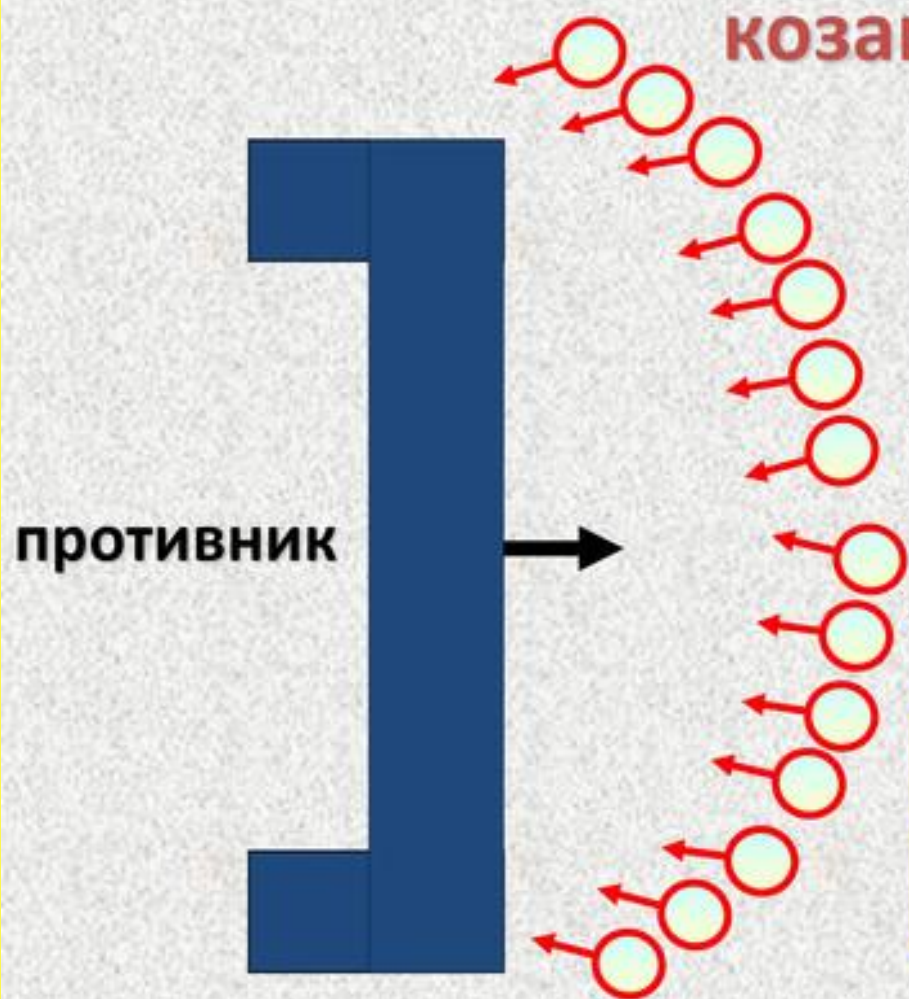

ГАРМАТА

Військове мистецтво козаків

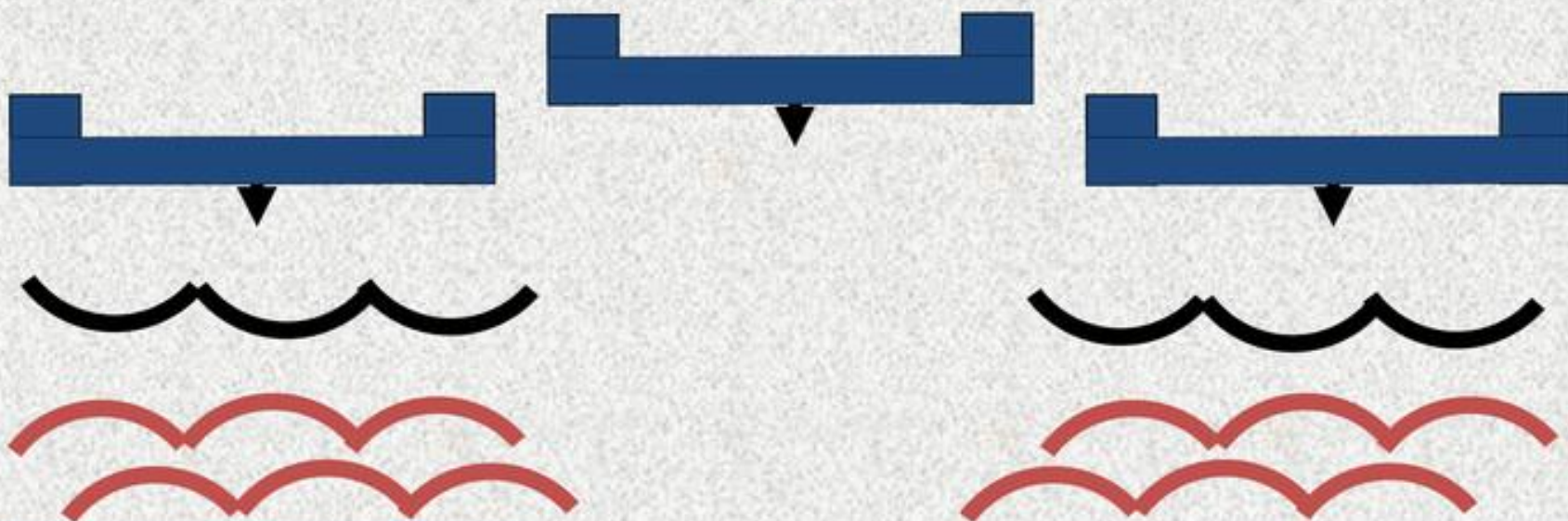
НАСТУП КОЗАКІВ ЛАВОЮ

Атака лавою давала можливість вести бойові дії проти ворога не лише з фронту, а й охоплювати його з флангів і навіть заходити в тил

Військове мистецтво козаків

СХЕМА БОЮ ОКРЕМИМИ ЗАГОНАМИ «РОЗГАРДІЯШЕМ»

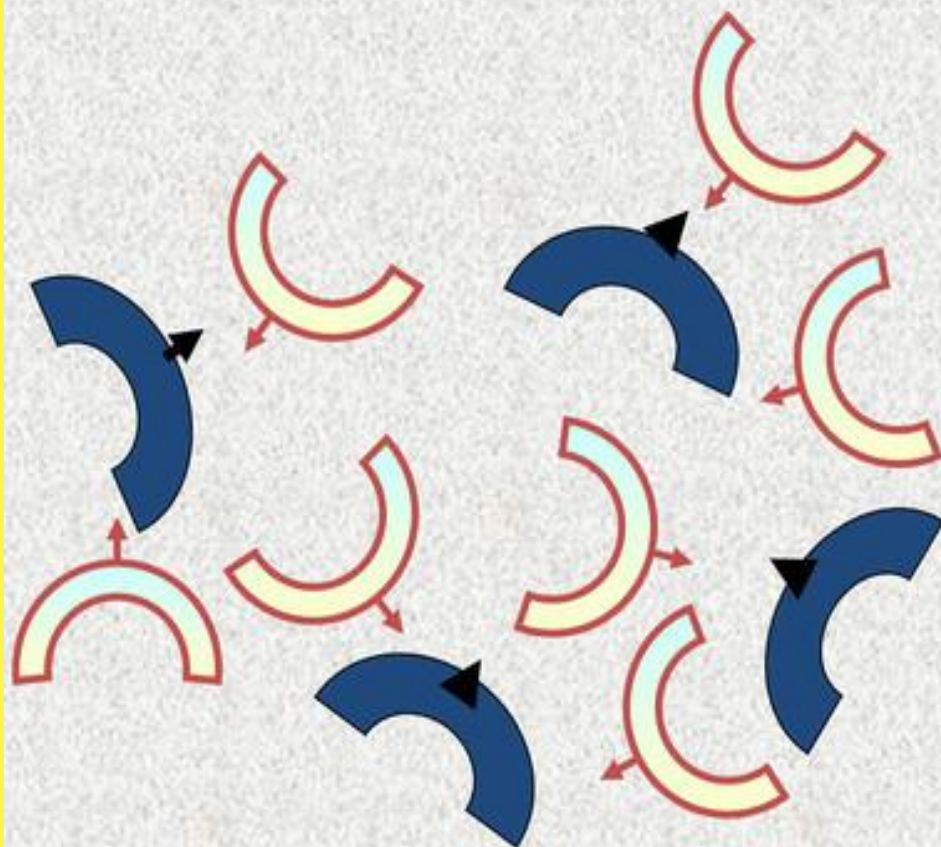

«Розгардіяш» - бій
окремими загонами,
не зв'язаними між
собою

Мета - паніка і
сум'яття у ворожих
лавах за рахунок дій
найкращих козаків

Військове мистецтво козаків

БІЙ КОЗАКІВ «ГАЛАСОМ» - ЗМІШАВШИСЬ З ВОРОГОМ

Бойовий бич. XVII ст. Україна

Кинджал. XVIII ст. Схід

Бойова сокира.
XVI ст. Знайдена
під час
археологічних
розкопок замку
Д.Вишневецьког
о на о. Хортиця

Військове мистецтво козаків

Сторожова служба і дозір

Козацька «фігура», яка була основою системи димової сигналізації, що сповіщала населення про наближення нападників

Стража над Дніпром

Ю.Брандт. Козаки-розвідники.
Козацькі розвідувально-сторожові підрозділи розташовувалися в земляних або дерев'яних укріпленнях на кордонах українських земель

Дмитро Вишневецький

Походив із давнього
Українського
князівського роду.
З його ініціативи
у 1556 році на о. Мала
Хортиця
було збудовано
першу відому Січ.

Реєстрове козацтво

1578 р.

*Козацька
реформа*

*Реєстрове
козацтво* -
українські козаки,
що були взяті
урядом Речі
Посполитої на
державну військову
службу і внесені до
спеціального списку
- реєстру

Стефан Баторій

- польський король,
ініціатор реформи

найнято на
службу 500
козаків

занесення козаків
до спеціального
списку - *реєстру*

Гетьман

П. Конашевич-Сагайдачний (вл. 1570 – 1622)

Військово-політична діяльність:

• перетворив козацьке військо на регулярне з відповідними дисципліною, навчанням та озброєнням;

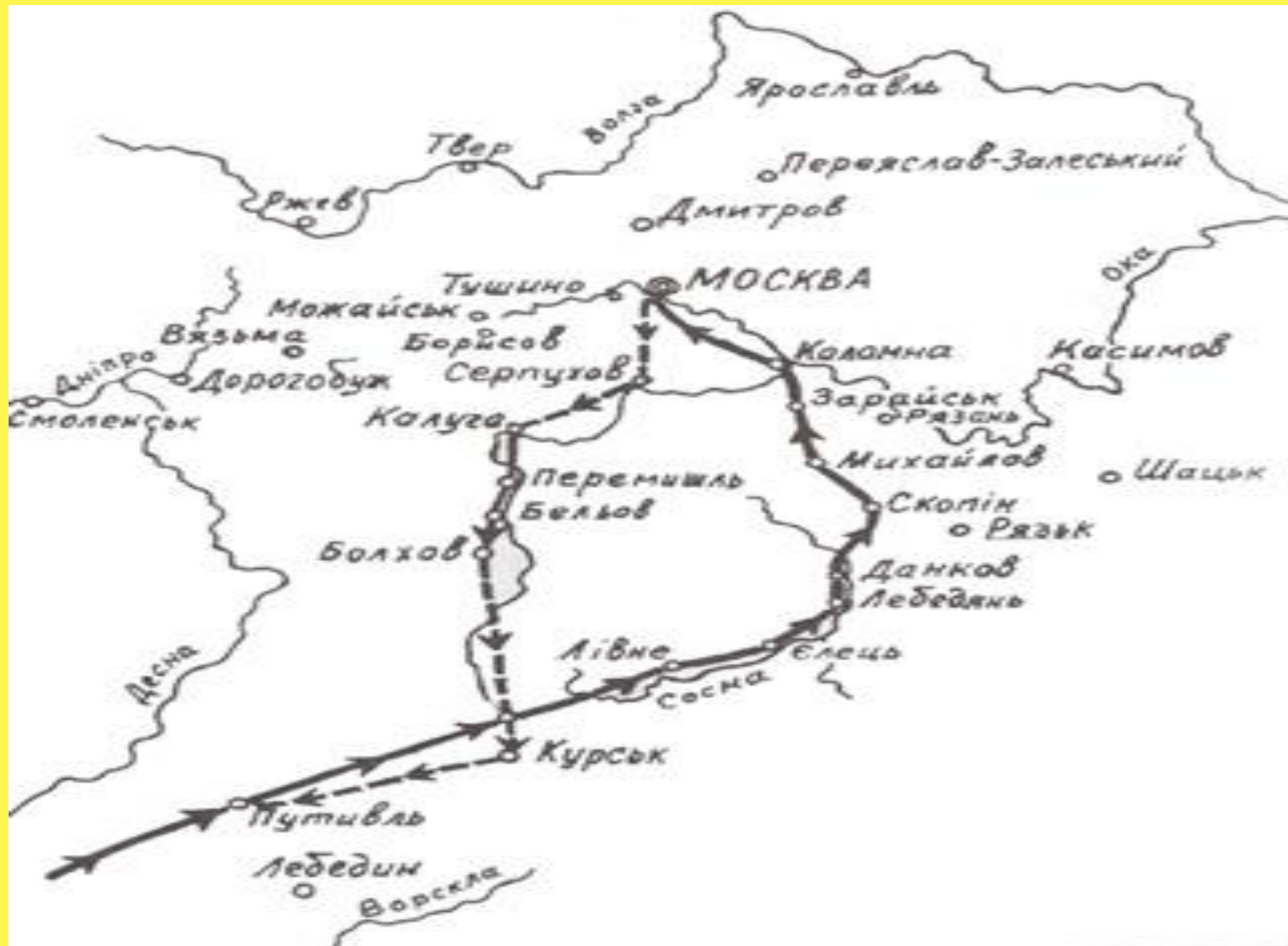

- збільшив козацький флот до 300 кораблів;
- співпрацював з нереєстровим козацтвом;

Польсько-московська війна 1617–1618 — військовий конфлікт між Річчю Посполитою та Московським царством, який тривав з 1617 по 1618 роки. Під час цього конфлікту польсько-литовські війська, а також запорізькі козаки воювали за здобуття польським королевичем Владиславом Ваза корони московського царя.

Умовами участі козаків у поході Польщі на Московське царство були розширення козацької території, зняття заборон і обмежень на православ'я, збільшення чисельності війська, визнання Польщею судової та адміністративної автономії Війська Запорізького. Польща отримала білоруські й українські землі, які до того були під владою Москви — Смоленську, Чернігівську та Новгород-Сіверську, всього 29 міст..

Після повернення до України, військо Сагайдачного розмістилось на постій у Київському воєводстві, а гетьманський полк у самому Києві. За свою участь у московському поході запорожці отримали грошову винагороду в розмірі 20 000 золотих та 7000 штук сукна. По прибутті до Києва Петро Сагайдачний прийняв титул «гетьмана України» й став управляти тією її частиною, яка визнавала себе козацькою.

Богдан Хмельницький

Битва під Жовтими Водами

Травень
1648 р.

Б.Хмельницький під
Жовтими Водами

Польські
СИЛИ

два загони

ШЛЯХ
суходолом

ШЛЯХ *по*
Дніпру
(реєстровці)

Пам'ятник «Героям
Визвольної війни». Жовті
Води. Сучасний вигляд

Битва під Жовтими Водами

Сили сторін

Козаки

8 тисяч
запорожців
+ **1500**
реєстровців

Татари

1 тисяча

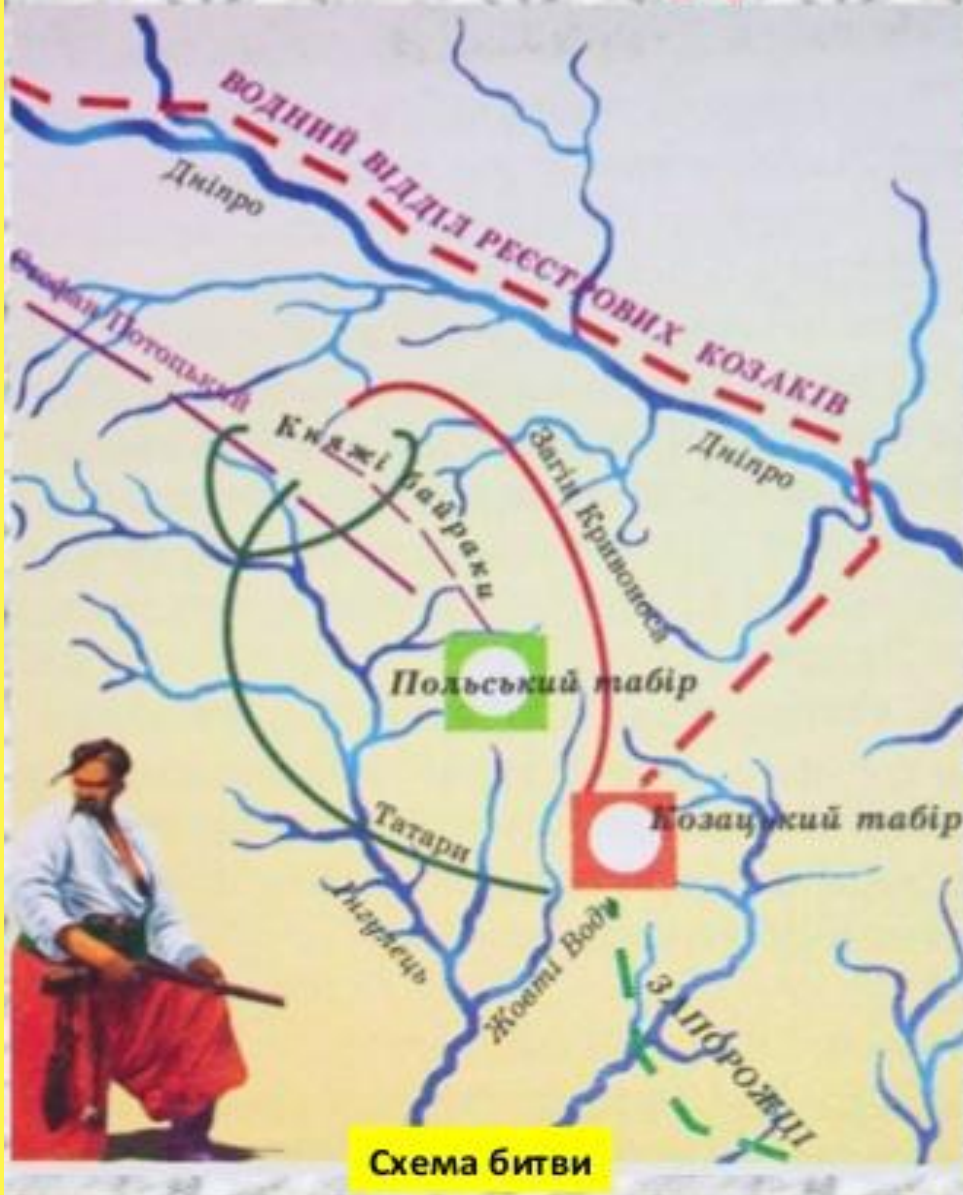
Поляки

12 тисяч

Битва під Жовтими Водами.
Ю.О. Саницький

Битва під Жовтими Водами

*Не пий, Хмельницький, дуже той
Жовтої Води:
Іде ляхів сорок тисяч хорошої вроди.
«А я ляхів не боюся і гадки не маю,
За собою велику потугу я знаю,
Іще й орду за собою веду:
А все, вражі ляхи, на вашу біду».*

Битва під Жовтими Водами

Характеристика битви

Оточення польського табору

Перехід на бік Б.Хмельницького **реєстрових** козаків

Розгром ворога **частинами** в ході зустрічної битви

Филон Джалалій – обраний реєстровцями наказним гетьманом після переходу на бік Б.Хмельницького

«Воювати козаками проти козаків – все одно, що вовком орати»

Битва під Жовтими Водами

Наслідки битви

**Поразка
поляків**

**Загибель
Стефана
Потоцького –
командуючого
поляків**

Битва під Жовтими Водами

Загибель під Жовтими водами Стефана Потоцького. Художник Юліуш Коссак

ПЕТРО ДОРОШЕНКО,
гетьман України

Битва під Підгайцями (Підгасцька кампанія) відбулася 6—16 жовтня 1667 року, під час польсько-козацько-татарської війни 1666—1671 біля міста Підгайці (тепер у Тернопільській області)

Військові сили:

Річ Посполита: 3 000 жовнірів, 6 000 озброєних селян, 18 гармат;

Кримське ханство: 16-20 000 татар, 3 000 яничарів, 12 гармат;

Військо Запорізьке: 15 000 козаків, 30-40 гармат.

Хід битви: Битва під Підгайцями з польського боку носила оборонно-наступальний характер. Бойовий порядок мав на меті спрямувати дії супротивника у потрібному для поляків напрямку, при тому чисельну слабкість війська було скомпенсовано польовими фортифікаціями.

Два окремих рavelіна із досить широким інтервалом між ними створювали ілюзію можливості прориву крізь польські лави. На практиці фланговий вогонь з укріплень та контратаки кінноти з другої лінії виявилися достатніми для нанесення супротивнику поразки.

Підсумок. Осінь 1667 року позбавила правобережну та лівобережну України можливості об'єднатися. Сталося це в ході поразки козацького війська під проводом Петра Дорошенка та підписання ним мирної угоди, яка визначає права Речі Посполитої на правобережну частину України, позбавляючи її будь-якої автономності, самостійності та геополітичного значення в цілому.

Битва під Підгайцями (1667)

Дякую за увагу!